

Міністерство освіти та науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Навчально-науковий інститут післядипломної освіти
Кафедра теорії та практики перекладу з англійської мови

Курдіяш Олександр Олександрович

УДК 811,111'25'38:808.51

**ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОТОКОЛЬНИХ
ПРОМОВ БАРАКА ОБАМИ ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В
УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ**

035.04 - переклад

Автореферат
дипломної роботи магістра

Миколаїв – 2019

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано на кафедрі англійської філології Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
КУЗЕНКО Галина Миколаївна,
завідуюча кафедри теорії та
практики перекладу англійської мови,
Чорноморський національний університет
Імені Петра Могили.

Захист відбудеться 27 червня 2019 року о 10-00 годині на засіданні атестаційної комісії Чорноморського національного університету імені Петра Могили (54003, м. Миколаїв, вул.. 68 Десантників, 10).

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Протокольна промова – це короткий інформаційно-емоційний виступ, який є частиною протокольних процедур та промовляється офіційною особою. До основних різновидів протокольних промов належать: презентації, привітальні промови, різного роду відкриття (виставки, будівель, меморіалів та ін.), а також подяки. Ми дуже часто є свідками таких промов, тому якісний їх переклад являє собою особливий вид перекладацької діяльності, який висуває підвищені вимоги до перекладача: це і більш висока відповідальність за точність перекладу і необхідність суворо дотримуватися дипломатичного етикету, а також проявляти в усіх ситуаціях підкреслену політкоректність.

Актуальність обраної теми полягає у дослідженні прийомів та способів перекладу протокольних промов, оскільки синтаксис англійської мови відрізняється від українського; в англійській мові існують артиклі та слова, які не мають еквівалентів в українській мові; фразеологічні одиниці мови оригіналу не завжди збігаються із фразеологічними одиницями мови перекладу. Усе це викликає труднощі під час перекладу. Тому знання того чи іншого прийому перекладу відіграє вирішальну роль у процесі комунікації.

Об'єктом дослідження є лінгвокультурологічні особливості оригінальних протокольних промов Барака Обама.

Предметом аналізу є способи відтворення лінгвокультурологічних особливостей протокольних промов Барака Обама в українському перекладі.

Мета дипломної роботи полягає в тому, щоб виявити в текстах промов Барака Обама дискурсні універсалії, які, з одного боку, зближують мови, а з іншого – не стирають відмінності між ними; прослідкувати їх спільні й відмінні риси в текстах промов і розкрити певні закономірності їх відтворення в процесі перекладу.

Для досягнення даної мети необхідне вирішення **завдань**:

- 1) з'ясувати лінгвокультурологічні характеристики протокольних промов;

- 2) здійснити аналіз протокольних промов зарубіжних та вітчизняних вчених;
- 3) сформулювати універсальні вимоги щодо перекладу протокольних промов;
- 4) проаналізувати промови Барака Обами, зокрема використання ним фразеологічних одиниць, цитат, алюзій та компліментів та особливості їх перекладу;
- 5) дослідити маркери внутрішніх переходів та логічних зв'язків при перекладі протокольних промов.

Наукова новизна. Створена класифікація лінгвокультурологічних особливостей за явищами мови та видами трансформацій, які над ними здійснюються в процесі перекладу. Проведений всесторонній аналіз протокового дискурсу. Поширеність конкретних видів перекладацьких трансформацій доведена статистично. Досліджено способи відтворення функцій і значення дискурсних маркерів та етноспецифічних компонентів цільовою мовою.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що основні положення, узагальнення й висновки з'ясовують прагматику та лінгвокультурологічні характеристики протокольних промов, способи відтворення їх функцій засобами цільової мови, що є певним внеском у теорію комунікації й перекладознавства.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можна використовувати у курсах та теорії перекладу, зіставної типології та лексикології, стилістики, при складанні та розробці спецкурсів з перекладознавчих дисциплін, у практиці викладання англійської та української мов, у практиці перекладу та в двомовній лексикографії.

Структура роботи. Дипломна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг – 83 сторінки. Обсяг основного тексту становить 76 сторінок. Використана література складає 78 бібліографічних позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовується вибір теми, її актуальність, визначено об'єкт і предмет, окреслено мету та завдання дослідження; висвітлено наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи.

Перший розділ «Теоретичні обґрунтування феномену протокольних промов в перекладацькому аспекті» присвячено трактуванню поняття «протокольна промова» та її лінгвокультурологічним особливостям, аналізу протокольних промов у вітчизняних та зарубіжних джерелах. Досліджено також універсальні вимоги щодо перекладу протокольних промов, а також проаналізовано лексичні та граматичні моделі їх перекладу.

Другий розділ «Шляхи відтворення оригінальних протокольних промов в українському перекладі (на матеріалі промов Барака Обама)» містить аналіз лексико-граматичних та стилістичних трансформацій в перекладі протокольних промов, фразеологічних оборотів в українському перекладі. В даному розділі аналізується також етноспецифіка протокольних промов в перекладі та маркери внутрішніх переходів та логічних зв'язків.

У результаті проведеного аналізу ми дійшли до таких висновків:

1) Протокольна або, як її ще називають, рамкова промова – це короткий інформаційно-емоційний виступ, який не є центром події, а позначає його початок і кінець, вимовляється офіційною особою або офіційно призначеним доповідачем. Така промова є частиною протокольних процедур і найбільш нормативно заданою. До протокольних промов належать: презентації, привітальні промови, різного роду відкриття (виставки, будівель, меморіалів та ін.), а також подяки. Виділяють жанри протокольної промови, зокрема: вітальне слово (наприклад, при відкритті симпозіуму, виставки, торгового центру); вступне слово і заключне слово (наприклад, на початку і в кінці наради, зборів).

Протокольна промова виступає як основний жанр дипломатичного дискурсу. Дипломатичний дискурс – це стійка система статусно-рольових

відносин, що склалися в комунікативному просторі соціального інституту дипломатії.

Лінгвокультурологічні особливості протокольної промови полягають у використанні цитат, алюзій, безеквівалентної лексики, фразеологізмів, конотативної семантики, лакун, внутрішніх форм слова та ін.

Протокольна промова передбачає дотримання основних вимог:

1. Рішучий початок та кінець виступу.

Перша та заключна фрази повинні бути чіткими, заздалегідь продуманими та вивченими. Не слід задумуватись над тим, з чого розпочати, оскільки аудиторія буде вважати Вас невпевненим і некомпетентним. Кінець виступу повинен бути емоційним та трохи повільнішим, щоб аудиторія зрозуміла, що це завершення вашого виступу.

2. Емоційність, проте стримана.

Емоційність є обов'язковою, оскільки слухачам відчутти вашу небайдужість до того, про що Ви говорите. Виступ в жодному разі не повинен бути монотонним.

Емоційність промови передається на трьох рівнях мови: фонетичному, лексичному та синтаксичному. На першому рівні за допомогою інтонації, наголосу, сповільнення або прискорення темпу, пауз. На другому – підсилювальних часток та вигуків, а також слів, які мають не тільки предметно-логічне значення, а й оцінювальний компонент. І нарешті, на третьому рівні за допомогою антитез, повторів, риторичних питань, інверсій, паралельних конструкцій та інших стилістичних прийомів.

3. Стислість.

Перш за все, слід дотримуватися регламенту, чітко вкладатися у відведений час. Необхідно також вчитися говорити стисло, адже стислі виступи розглядаються більшістю слухачів як більш правильні та розумні, які містять правдиву інформацію.

4. Діалогічність.

Оратор повинен реагувати на поведінку аудиторії, ставити питання та вислуховувати відповіді, оскільки будь-який виступ повинен мати риси бесіди.

5. Розмовність.

Не слід застосовувати багато іноземних, книжкових, слів, потрібно говорити просто. Дозволяється (помірно) використовувати розмовні слова, гумор, жарт.

6. Установлення та підтримування контакту з аудиторією.

Під час виступу необхідно дивитись на аудиторію, розбивши її на сектори і по черзі дивитися на кожний, слідкувати за її реакцією, демонструючи щирість, дружелюбність, готовність відповісти на питання.

2) Протокольні промови є жанром дипломатичного дискурсу, характеристики якого загалом ще не висвітлено з позицій сучасних досягнень комунікативної лінгвістики й перекладознавства. Значну кількість праць присвячено мові міжнародних документів, зокрема праці В. В. Калюжної, Є. М. Іссерлін, М. П. Фабіан, Т. Б. Крючкової, А. Н. Мажур, О. Р. Заруми-Панських, А. Д. Белової.

В. В. Калюжна описує стиль англомовних документів міжнародних організацій. Вона зазначає, що стильовими рисами мови документів міжнародних організацій як зразка ділового стилю є строгість, логічність, точність, об'єктивність, ясність, офіційність, беземоційність, стереотипність, конкретність, знеособленість.

Є. М. Іссерлін досліджує лексику та фразеологію сучасних дипломатичних документів. Вона звертає увагу на те, що лексика дипломатичних документів наповнена мовними кліше та штампами, запозиченнями, евфемізмами, скороченнями або аббревіатурами.

В структурі актуальної суспільно-політичної лексики Т. Б. Крючкова виділяє 4 зони:

1) власне суспільно-політична лексика, вживання у вузькому розумінні;

2) ідеологічна лексика, яка служить маркером позицій в політиці та ідеології мовника;

3) тематична лексика, в рамках якої здійснюється позначення політичної сфери та суспільного життя;

4) загальнополітична лексика, що відображає реалії політичної мови, але, яка не містить прямого значення слів.

А. Н. Мажур аналізує дипломатичний підстиль у структурі офіційно-ділового стилю мови. Дослідник зазначає, що дипломатичний підстиль обслуговує область міжнародних відносин в сфері права і політики.

Дискурсні маркери й етноспецифічні компоненти, які формують структуру й надають експресивності різним типам текстів, внаслідок своєї поліфункціональної ролі часто ставали об'єктами лінгвістичних студій К. Л. Кисельової, І. М. Кобозевої, Ю. В. Дарагана, В. Є. Гольдін, В. Я. Міщенко, С. С. Гусєва. Зокрема, К. Л. Кисельова вивчала закономірності побудови дискурсивної послідовності для модальних слів: звичайно, зрозуміло, природно, мабуть, по-видимому.

І. М. Кобозєва аналізувала модальні (сміслові) частки, які за їхнім твердженням висловлюють смислові відтінки, почуття і ставлення мовця.

Ю. В. Дараган в одній зі своїх праць про функції слів-паразитів говорить про проблему відсутності єдиної термінології і неможливість вибору єдиного терміна, в тому числі, через зайві конотації в багатьох випадках найменувань, а також недостатню вивченість цього класу слів.

С. С. Гусєв досліджував цитування як спосіб аргументації. На його думку, цитування надає висловлюванню більшої достовірності та допомагає запевнити слухача / читача в тому, що висновки мовця правдиві.

3) Переклад реалій передбачає застосування наступних перекладацьких прийомів, які поділяються на граматичні, лексичні та лексико-граматичні. До граматичних прийомів належать: членування пропозицій, об'єднання пропозицій, граматичні заміни (члена пропозиції, частини мови, форми слова: числа іменника, способу дієслова, типу пропозиції і т.д.).

Лексичні прийоми включають в себе транскрибування, транслітерацію, калькування, додавання, опущення, перестановки та лексико-семантичні заміни (генералізація, конкретизація, логічна синонімія, модуляція).

До лексико-граматичних прийомів відносимо антонімічний переклад експлікацію та компенсацію.

Серед основних вимог до перекладу протокольних промов виділяють:

Точність. Перекладач зобов'язаний довести до адресата повністю всі думки, висловлені автором. При цьому повинні бути збережені не тільки основні положення, але також і нюанси та відтінки висловлювання. Піклуючись про повноту передачі висловлювання, перекладач разом з тим не повинен нічого додавати від себе, не повинен доповнювати і пояснювати автора.

Стислість. Перекладач не повинен бути багатослівним, думки повинні бути максимально стислими та лаконічними.

Ясність. Лаконічність і стислість мови перекладу, однак, не повинні йти на шкоду ясності викладу думки, легкості її запам'ятовування. Слід уникати складних і двозначних зворотів, що ускладнюють сприйняття. Думка повинна бути викладена простою і зрозумілою мовою.

Літературність. Переклад повинен повністю задовольняти загальноприйняті норми літературної мови. Кожна фраза повинна звучати жваво і природно, не зберігаючи жодних натяків на чужі МП синтаксичні конструкції першотвору.

4) Ідіоми, вживані президентом США Бараком Обамою, належать до поширених ідіоматичних одиниць, відомих широкому загалу людей, що робить його промови зрозумілими для більшої частини населення. Наприклад: *the walk of life* – сфера діяльності; *to extend a hand of friendship to smb.* – протягнути руку дружби і (співпраці).

В своєму виступі 25 січня 2012 року Барак Обама використав фразеологізм *to cry over spilled milk* – сльозами горю не допоможеш, з подальшою okazіональною зміною і включенням ще одного фразеологізму *to*

look over one's shoulder – побоюватися чого-небудь поганого: «... I'm confident a farmer can contain a milk spill without a federal agency looking over his shoulder».

ВИСНОВКИ

Барак Обама з прагматичною метою красномовно вплітає біблійні алюзії у свої промови. Його звернення пронизані словами, фразеологічними одиницями з Біблії. Цікавими з погляду цитування Біблії є промови, де він безпосередньо посилається на прецедентний текст – Біблію. Так, наприклад, у своєму Першому інавгураційному зверненні використав рядки з Першого послання Апостола Павла до Коринтян, посилаючись на Святе Письмо: «We remain a young nation, but in the words of Scripture, the time has come to set aside childish things».

У промовах Б. Обама вживання компліментів та цитації є найбільш поширеним явищем. Найчастотнішою одиницею у дискурсі Б. Обама, яка входить до лексико-семантичного поля *family* є *child* із синонімом *kid* та похідним *children*. Дана лексема поєднується, головним чином, із присвійними займенниками *my*, *our*, *your*, що робить її значно конкретнішою та більше наближеною до адресата.

5) До маркерів внутрішніх переходів та логічних зв'язків належать маркери протиставлення – «однак», «проте», «зате», «разом з тим», *however*; «незважаючи на», *despite*, *in spite of*; «з одного боку ... з іншого боку», *on the one hand... on the other hand*; «натомість», *in contrast*, *on the contrary*; «власне», *in fact*, *after all*; сполучників – «і», «а», *and*; «але», «однак», *nevertheless*, *nonetheless*, *but*; «то ж» *so*; зміни теми, додавання нової інформації – «зокрема», «до речі», *by the way*, *inter alia*, *as well as*, *besides*; «окрім усього іншого», *in addition*; «так само, як і», *as well as*; концентрації уваги, приєднання – «стосовно», «щодо», «з огляду на», «по відношенню до», *regarding*, *concerning*, *with regard to*, *as regards*; «у цьому зв'язку / контексті», *in this regard*, *in this context*, *speaking about*; прикладів – «наприклад», «на

зразок», «скажімо», for example, as an example, for instance; «зокрема», in particular; «у тому числі», «серед інших», including.

Проаналізувавши фрагменти дискурсів Б. Обама, було з'ясовано, що для нього прототипними дискурсивними маркерами є and, but, because, so, then, while, for example.

АНОТАЦІЯ

Курдіяш Олександр, Лінгвокультурологічні особливості протокольних промов Барака Обама та їх відтворення в українському перекладі. – Миколаїв, 2019.

У процесі дослідження лінгвокультурологічних особливостей оригінальних протокольних промов та способів їх відтворення в українському перекладі було проаналізовано праці вітчизняних та зарубіжних вчених щодо питання дослідження дипломатичного дискурсу, проблем його перекладу. Було сформульовано основні вимоги щодо перекладу протокольних промов, охарактеризовано комунікативні та лінгвістичні моделі перекладу, а також проаналізовано промови 44-го президента США Барака Обама, в яких виявлено фразеологічні звороти, маркери внутрішніх та логічних зв'язків та етноспецифічні елементи, зокрема: компліменти, цитати та алюзії. Крім цього було з'ясовано, що найчастішими перекладацькими трансформаціями, які застосовувалися при перекладі промов Барака Обама були лексико-граматичні та стилістичні трансформації.

Ключові слова: протокольна промова, дипломатичний дискурс, модель перекладу, лексико-граматичні трансформації, стилістичні трансформації, етноспецифіка, комплімент, цитата, алюзія.

SUMMERY

Kurdiiash Oleksandr, Linguistic and cultural characteristics of the protocol speeches of Barak Obama and their reproduction in the Ukrainian translation. – Mykolaiv, 2019.

The works of domestic and foreign scholars on the issue of research on diplomatic discourse and problems of its translation were analyzed in the process of studying the linguistic and cultural characteristics of the original protocol speeches and ways of their reproduction in the Ukrainian translation. The main requirements for the translation of protocol speeches were formulated, which, in the first place, include accuracy, conciseness, clarity, conciseness and literacy.

The work describes communicative and linguistic models of translation, the tasks of which do not include the implementation of the translation of any text with the necessary degree of equivalence on their basis. They only describe the sequence of actions designed to solve a particular translation task under certain conditions of the translation process. The translation models reveal separate aspects of the functioning of the linguistic mechanism of translation, and their knowledge can help the translator in solving difficult translation tasks.

The research is also dedicated to the analysis of the speeches of the 44th President Barack Obama in the United States, in which phraseological phrases, markers of internal and logical connections and ethno-specific elements were found, in particular: compliments, citations and allusions. After analyzing the fragments of discourses by B. Obama, it was found that for him prototype discursive markers are and, but, because, so, then, while, for example.

In addition, it was found that the most frequent translation transformations used in the translation of Barack Obama's speeches were lexical-grammatical and stylistic transformations. The essence of lexical-grammatical transformations is to replace certain lexical units of the original language with lexical units of the language of translation, but which are not their vocabulary equivalents. This type

of transformation includes: replacement (addition or omission), specification, generalization, transcription, transliteration, and calibration.

Stylistic transformations help to recreate a special atmosphere, emotional coloring and genre-stylistic features of the original text, to cause the recipients a reaction similar to that of the original language. Among stylistic transformations stand out: synonymous replacements, descriptive translation, compensation.

Key words: protocol speech, diplomatic discourse, model of translation, lexical-grammatical transformations, stylistic transformations, ethnospecific, compliment, quotation, allusion, speeches of Barack Obama.